

شرح و توضیحات و تعلیقات کتاب راحة الصدور و آية السرور

مؤلف:

محقق: بر علی بن سلیمان الراوندی

به کوشش:

دکتر رضی مصطفی سبزواری

استاد دانشکده علامه طباطبائی

سرشناسه: مصطفی سبزواری، رضا، ۱۳۲۰ -
 عنوان قراردادی: راحة الصدور، آية السرور. شرح
 عنوان و نام پدید آور: شرح و توضیحات و تعلیقات کتاب راحة الصدور و آية السرور / به کوشش
 رضا مصطفوی سبزواری.
 مشخصات نشر: تهران: دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۹۸.
 مشخصات ظاهری: ۶۱۹ ص. وزیری.
 فروست: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، پایتخت، ۵۳۰۰.
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۱۷-۴۰۷-۲ ۵۰۰ توما.
 وضعیت فهرست نویسی: فیفا
 موضوع: آلراوندی، محمدبن علی بن سلیمان، قرن، ۶ ق. راحة الصدور و آية السرور
 -- نقد و تفسیر
 موضوع: ایران -- تاریخ -- سلجوقیان، ۴۲۹ - ۵۹۰ ق.
 موضوع: Iran -- History-- Seljuks, 1037 - 1194
 آلراوندی، محمدبن علی بن سلیمان، قرن، ۶ ق. راحة الصدور و آية السرور.
 شناسه افزوده: شرح
 شناسه افزوده: دانشگاه علامه طباطبائی
 رده بندی کنگره: DSR ۸۰۹ ۱۳۹۸
 رده بندی دیوئی: ۹۵۵/۰۵۲
 شماره کتابشناسی ملی: ۵۷۱۳۲۰۱

شرح و توضیحات و تعلیقات کتاب راحة الصدور و آية السرور

مؤلف:

محمّد علی بن سلیمان الراوندی

مکتوب:

دکتر سقوی سبزواری

زیر نظر معاونت پژوهشی دانشگاه

شابک: ۲-۴۰۷-۲۱۷-۹۶۴-۲۷۸

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی

ویراستار: عصمت دری‌کوند سرویراستار: دکتر نازیلا فرمانی انوشه

طراح جلد: سمیرا حاجی‌گلدی صفحه‌آرایی: شایلا حاتمی

شمارگان: ۲۰۰ ناظر فنی: رضا دنیوی

مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی؛ تهران، بزرگراه شهید همت،

دهکده المپیک، میدان ورزش

صندوق پستی: ۱۵۸۱۵/۳۴۸۷

تلفن مرکز انتشارات: ۴۴۷۳۷۵۶۰

قیمت: ۷۵۰۰۰ تومان

چاپ اول ۱۳۹۸

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱
مقدمه.....	۵
کتاب اعلام الملوك المسمی براحة الصدور و آية السرور.....	۱
مدح انبیا و ستایش پیغمبر ما محمد مصطفی صلوات الله علیه و علیهم.....	۵
مدح صحابه و تابعین و علمای دین رضوان الله علیهم.....	۷
ذکر احوال مصنف کتاب و ثنای دوستان و استادانش.....	۳۴
قصیده.....	۴۸
سبب تألیف این کتاب و کیفیت حال آن که چون بود.....	۵۲
فهرست کتاب راحة السور و آية السرور و ترتیب مستودعات آن از فنون علم.....	۵۸
ابتدای کتاب راحة الصدور و آية السرور و ذکر عدل و ستایش انصاف.....	۶۳
فهرست اسماء السلاطین.....	۸۰
ذکر ابتدای کار سلجوقیان.....	۸۱
السلطان المعظم رکن الدنیا و الدنیه و الب طغرلک محمد بن میکائیل بن سلجوق مد الله ظله.....	۹۱
این قصیده مؤلف کتاب در مدح شاه خلد الله له گفته.....	۱۰۷
لسلطان الاعظم عضدالدولة ابوشجاع الب ارسارن محمد بن داود بن میکایل بن سلجوق.....	۱۰۹
و این قصیده داعی حضرت در وصف آن دولت گفته است.....	۱۱۶
السلطان معز الدنیا و الدین ملکشاه بن محمد قسیم امیر المؤمنین.....	۱۱۷
السلطان المعظم رکن الدنیا و الدین ابوالمظفر برکیارق بن ملکشاه بن امیر المؤمنین.....	۱۳۰
این قصیده مصنف کتاب در مدح گفته.....	۱۴۱
السلطان غیاث الدنیا و الدین ابوشجاع محمد بن ملکشاه قسیم امیر المؤمنین.....	۱۴۲
السلطان الاعظم معز الدنیا و الدین ابو الحارث سنجر بن ملکشاه برهان امیر المؤمنین.....	۱۵۵
قصیده سید اشرف در مدح سنجر.....	۱۷۷
این قصیده از مکه به حضرت اعلی فرستاد.....	۱۷۸
این قصیده انوری در مدح سلطان سنجر گفت.....	۱۸۱
این قصیده انوری در مدح حضرت گفت.....	۱۸۵

۱۸۷.....	قطعه فی المدح للانوری
۱۸۸.....	قطعه اخری فی المدح
۱۸۸.....	هم در مدح و ثنا گوید
۱۸۹.....	این دو بیت‌ها انوری در مدح گفت
۱۹۰.....	السُّلطان مغیث الدُّنیا و الدِّین محمود بن مُحَمَّد بن ملک‌شاه یمین اَمیر المؤمنین
۱۹۵.....	السُّلطان المعظَّم رکن الدُّنیا و الدِّین ابو طالب طغرل بن مُحَمَّد بن ملک‌شاه یمین اَمیر المؤمنین
۱۹۸.....	قصیده
۲۱۰.....	السُّلطان غاث الدُّنیا و الدِّین ابو الفتح مسعود بن مُحَمَّد بن ملک‌شاه قسیم اَمیر المؤمنین
۲۳۳.....	السُّلطان مغیث الدُّنیا و الدِّین ملک‌شاه بن محمود یمین اَمیر المؤمنین
۲۴۳.....	السُّلطان غیاث الدُّنیا و الدِّین ابوشجاع مُحَمَّد بن محمود بن مُحَمَّد بن لکشاه قسیم امیر المؤمنین
۲۵۹.....	السُّلطان معز الدُّنیا و الدِّین ابو غوث سلیمان بن مُحَمَّد بن ملک‌شاه قسیم امیر المؤمنین
۲۶۵.....	این عجالة وقت مدح شاه کبیر خداوند مُلک است
۲۶۶.....	السُّلطان رکن الدُّنیا و الدِّین ارسلان بن طغرل بن مُحَمَّد قسیم امیر المؤمنین
۲۸۶.....	این قصیده مجیر بیلقانی در مدح سلطان ارسلان گفت
۲۹۱.....	در مدح سلطان و اتابک گوید
۲۹۵.....	مجیر این قصیده در مدح سلطان ارسلان گفت
۳۰۰.....	مجیر بامتحان در مجابات سید اشرف این قصیده گفت
۳۰۷.....	این قصیده در مدح اتابک پهلوان گفت
۳۱۱.....	این قصیده مجیر در مدح پادشاه شهید قزل ارسلان گفت
۳۲۱.....	سلطان رکن الدُّنیا و الدِّین کُهِف الاسلام و المسلمین ابو طالب طغرل بن ارسلان قسیم امیر المؤمنین
۳۶۱.....	مستولی شدن خوارزمشاه بر مملکت عراق و ذکر ظلمها و شرح غارت کردن او و لشکرش
۳۸۹.....	این قصیده شرف مداحی پادشاه گفتم
۳۹۰.....	فصل در ذکر آداب ندمت و شرح باختن شطرنج و نرد
۳۹۳.....	باب اوّل که حکمای هند نهادند
۳۹۵.....	باب دوّم که بزرجمهر نهاد

۳۹۶.....	باب حکمای روم.....
۳۹۷.....	باب دوم که رومیان نهادهاند.....
۴۰۱.....	فصل فی الشَّرَاب.....
۴۱۳.....	فصل در مسابقت و تیر انداختن.....
۴۱۶.....	فصل در شکار کردن.....
۴۲۲.....	فصل فی معرفة اصول الخطّ من الدّائرة و النّقط.....
۴۳۳.....	فصل فی الغالب و المغلوب.....
۴۳۴.....	فصل در بیان نمودن مثال.....
۴۳۴.....	فصل در بیان شستن نام و کنیت و لقب.....
۴۳۵.....	فصل در بیان شاه داشتن: حساب جُمَل.....
۴۳۶.....	فصل در دانستن عمل در غلبه و غلبه مغلوب.....
۴۳۸.....	فصل در نامها [ی] [بر] [ر] [ث] [ا] [د] [ش] [ا] [ه] [ا] [ن] [ق] [د] [ی] [م].....
۴۳۹.....	فصل، ذکر پیغامبران و صاحبان و خاندانی راشدین.....
۴۴۰.....	فصل، ذکر سلاطین و امرا.....
۴۴۴.....	خاتمت کتاب.....
۴۴۶.....	ذکر خواب.....
	شرح و توضیحات و تعلیقات کتاب راحة الصدور راوی (به ترتیب شماره گذاری های روی
۴۵۵.....	متن).....
۶۱۷.....	فهرست منابع و مآخذ تعلیقات راحة الصدور.....

پیشگفتار

کتاب راحة الصدور از کتاب‌های مهم تاریخی سده ششم هجری قمری است که مؤلف دانشمند آن نجم‌الدین ابوبکر محمد بن علی بن سلیمان راوندی اهل راوند کاشان و متولد بین سال‌های ۵-۵۵۰ بوده که در سال ۵۹۹ آن را به نام کیخسرو و قلج ارسلان از سلجوقیان روم تألیف کرده است.

مؤلف پس از بیان مقدمه‌ای در حمد باری تعالی و مدح انبیاء و ستایش پیامبر اکرم (ص) و بیان سبب تألیف کتاب به تاریخ سلجوقیان می‌پردازد و رویدادهای تاریخی آن‌ها را از زمان سلطنت سنجر بیان می‌دارد؛ نیز سلجوقیان عراق را تا استیلای خوارزمشاهیان شرح می‌دهد. و در آخر کتاب فصل‌هایی در ذکر آداب شطرنج و مسابقه و تیراندازی و شکار و حرمت شراب و غیره بیان می‌دارد. ضمناً در میان مطالب کتاب و به مناسبت از شاعران گذشته و به‌ویژه فردوسی اشعاری نقل می‌کند که بر روی هم باید گفت. دلیل احتوای بر ذکر مسائل تاریخی و اجتماعی و ادبی مندرج در کتاب از شمار سم‌مندترین کتاب‌های فارسی پیش از حمله مغول محسوب می‌گردد.

راحة الصدور نثری زیبا دارد که بخشی نثر مصنوع و بخش دیگر ساده و بی‌پیرایه است؛ مضمون کتاب اگرچه تاریخ است؛ اما نکته‌های اخلاقی و ادبی و مطالبی پندآموز دارد که بیشتر به‌صورت جمله‌های معترضه زینت‌بخش کتاب شده است.

ب

راوندی با آنکه خود از نزدیکان طغرل و کیخسرو بوده، گاه از بیان مطالبی عبرت‌آموز و انتقادگونه و نکته‌پردازی‌های ظریف دریغ نمی‌کند؛ مثلاً پس از ذکر لیاقت‌های خواجه نظام‌الملک چنین می‌گوید:

«دریغا آن روزگار که وزرا چنان فاضل و دانا و عاقل و توانا بودند و کار وزارت این ماعت به شاگرد غلامی آمده است، هرچه عوان‌تر و وجوه‌انگیزتر است، بازار او تیزتر است» (س ۱۲۹)

راوندی نه‌سندمای فاضل و هم شاعری هنرمند بوده و به گفته خودش هفتاد گونه خط ضبط کرد و کتاب‌های علمی را می‌خریده و پیش استاذان آن روزگار می‌خوانده است و از عالمان زمان اجازه نقل روایت داشته است. کارش نوشتن مصحف و تجلید و تذهیب بوده و در دوره سلطنت طغرل ارسلان (۵۷۳-۵۹۰هـ) در اصفهان زندگی می‌کرده است و بعد از انقراض سلجوقیان و روی کار آمدن خوارزمشاهیان به آسیای صغیر رفته و در آنجا حمایت غیاث‌الدین کیخسرو بن قلج ارسلان مشهور به کیخسرو دوم (۶۳۴-۶۶۱هـ) یافته و کتاب خود را همراه با مدایحی به نام او کرده است.

از امتیازات کتاب راحة‌الصدور، علاوه بر مطالب تاریخی، نقل اشعاری از شاعران پیشین و نیز روزگار خود اوست و همچنین ترجیع‌بندهایی است که در آخر هر فصلی آورده است.

بر روی هم باید گفت کتاب راحة‌الصدور یکی از بهترین کتاب‌های نثر فارسی به شیوه نثر فنی است که ذکر مثال‌های گوناگون و نقل اشعار و شواهد

شعری و استدلال به آیات قرآن و احادیث و اخبار از محاسن والای کتاب محسوب گردد.

نگارنده این سطور برای مقابله متن کتاب از متن چاپ شده آقای محمد اقبال دانشجوی کالج علیگر (هند) که در ماه آگوست ۱۹۲۱ در کیمبریج انگلستان به چاپ رسیده و نیز متن چند نسخه خطی دیگر کتاب راحة الصدور استفاده کرده است.

دکتر رضا مصطفوی سبزواری

(استاد دانشگاه علامه طباطبائی)

۱۳۹۷